

РЕЦЕНЗІЇ

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-82-58>

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ Н. В. ЛАЗЕБНОЇ «АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК ПОСЕРЕДНИК У КОМУНІКАЦІЇ “ЛЮДИНА – МАШИНА”»¹

Козлова Т. О.

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри англійської філології
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна*

Увага науковців до проблем комунікації, її рушійних сил, умов і засобів спілкування в контексті якісно нового, дигіталізованого соціального простору віддзеркалює сучасні потреби фундаментальних та прикладних досліджень. Усвідомлення динаміки світоглядних парадигм стимулювало конструктивну полеміку стосовно основних завдань реального життя, ефективної взаємодії людини з природним і соціальним довкіллям. Сучасний погляд на комунікацію передбачає її визнання як фундаменту суспільної реальності, адже інформаційна спільнота функціонує швидше з оперттям на соціально зумовлені процеси передачі та сприйняття інформації, ніж на обсяги й контент трансльованих даних. З огляду на це успішне існування людини в постіндустріальних умовах тотального інформаційного обміну становить центральну проблему як у гуманітарних, так і в технічних науках, зокрема комп'ютерних.

З огляду на кількісні та якісні зміни у сфері соціальних інтеракцій у сучасному світі монографія Н. Лазебної є на часі, адже загострює питання поліаспектного дослідження оцифрованої комунікації, її опосередкованості символічними засобами природного спілкування. Перш ніж перейти до аналізу монографії, дозволимо собі деякі міркування стосовно ролі природної мови в поступальному розвитку комунікації.

Історія людства фактично являє собою низку еволюційних зсувів у процесі обміну інформацією. Перший етап комунікативної еволюції позначений виникненням природної мови, переходом від доміантної просторово-образної до логіко-вербальної форми мислення, переважанням знаково-символічних засобів збереження й передачі інформації. Ускладнення символічних репрезентацій забезпечило вихід людини за межі безпосе-

реднього переживання реальності як єдиної можливої форми встановлення зв'язків із довкіллям, а також уможливило вербальне втілення глибинних структур. Коли фізичне, психічне й вербальне є лише проявами того чи іншого об'єкта пізнання, коли усвідомлюється гнучкість і нестабільність зв'язків «матеріальне – свідоме – вербальне/символічне», тоді відбувається остаточне розщеплення цілісності світу та переміщення центру відліку в зону «Я». Усе усвідомлюється з позиції «я – інше», а розщеплений універсум складається з функційно подібних («можливих») світів семіосфери. Розширюється масштаб комунікації, адже процеси усвідомленої та цілеспрямованої взаємодії здійснюються не тільки між людиною і світом, а й на рівні міжособистісних інтеракцій.

Другий комунікативний зсув стимульований збільшенням комунікативного простору, розвитком суспільних процесів і переходом до міжсоціумної взаємодії. Цей етап комунікативної еволюції пов'язаний із розвитком міжнародних мов: аккадської, арамейської, арабської та перської мов на Близькому Сході, санскриту в Індії, давньогрецької мови в Середземномор'ї та латини в Європі. Із XVII ст. відбувається зростання обсягу комунікативних функцій іспанської, португальської, французької, німецької мов. Упродовж XVII–XX ст. англійська мова також здобуває статус міжнародного засобу спілкування та швидко досягає рівня глобальної лінгва франка. Цей етап комунікативної еволюції позначений суттєвими модифікаціями спілкування, які виходять за межі міжперсональної взаємодії, сягають рівня міжкультурного обміну інформацією. Ефективність мови міжнаціонального спілкування передбачає, окрім спільного коду, достатній рівень мовної й етикетної компетенції, урізноманітнення сфер масового застосування мови. Комунікація на міжкультурному рівні диктує впровадження ефективних тактик і стратегій спілкування з метою забезпечення адекватності кодування або

¹ Lazebna N. English Language as Mediator of Human-Machine Communication. Mysore, India : PhDiains along with Ambishpere ; Academic and Medical Publishers ; Royal Book Publishing, 2021. 571 p. ISBN 978-8194867210.

декодування змісту. Ці та інші чинники стимулюють поведінкову активність людини, зумовлюють новий міжсоціумний вимір комунікації, визначений тим, що створюється «всередині мислячих світів» (Ю. Лотман) та відбувається між ними. Так поступово створюється новий колективний простір спілкування культур з оперттям на спільні когнітивні засади суб'єктів комунікації.

Третій етап комунікативної еволюції має планетарний характер та стосується суттєвих змін засобів і механізмів усіх процесів внутрішньої й зовнішньої комунікації. Звичні способи інформаційного споживання швидко спрощуються за рахунок автоматизації, багатоканальності та полікодності засобів трансляції. Дигіталізація інформаційного обміну – онлайн-спілкування – поширюється на всі без винятку сфери соціального простору сьогодення, вимагає миттєвого реагування, систематизації величезного обсягу різноманітних даних, креативності у вирішенні проблем.

З-поміж усіх сучасних змін найпомітнішими є імєрсія в цифровий простір, максимізація інтеракцій та індивідуалізація людини. Створення штучного інтелекту, складних синтезованих систем, насамперед «людина – машина», – явище безпрецедентне в історії цивілізації землян. Ситуація, коли технічні засоби спілкування відіграють певну допоміжну роль у процесі встановлення зв'язку «адресат – адресант», уже втратила актуальність. Машина не лише забезпечує та спрощує здійснення різних операцій, вона є невід'ємним складником стереотипної комунікативної моделі («час – простір – суб'єкт – об'єкт»), де машина перетворилася на штучний суб'єкт комунікації, квазіучасника процесу створення гібридної природно-штучної реальності та управління інформаційним процесом.

Схожі міркування викликає рецензована праця Н. Лазебної «Англійська мова як посередник у комунікації “людина – машина”». Це вагоме дослідження в царині мовознавства епохи формування нової інформаційної культури як досягнення взаємопроникнення когнітивно-дискурсивного й семіотичного аспектів креативної діяльності людини. Структура книги зорієнтована на дослідження можливостей застосування англійської мови як головного засобу цифрового спілкування та оформлення глобального дигіталізованого дискурсу, а також свідчить про те, що її авторка ретельно вивчила проблему розвитку нових семіотичних феноменів і послідовно розвинула концепцію англійської мови як посередника комунікації в системі «людина – машина». Немає сумнівів, що з-поміж наявних досліджень трансформації системи комунікації в сучасному суспільстві монографія Н. Лазебної посідає особливе місце.

Передмова містить концентрований виклад теоретичних положень праці та готує читача до

сприйняття концепції, що сучасний англійськомовний цифровий дискурс є ідеальною самопогоджувальною системою. Адже англійська мова слугує основою для штучних мов програмування, а комбінування вербальних одиниць із цифровими символами засвідчує його систематизованість і впорядкованість, гнучкість та варіабельність.

Перший розділ монографії (с. 2–112) присвячено розбудові теоретико-методологічного підґрунтя всієї праці. Окреслюючи визначальні соціокультурні властивості синтетичної мови, Н. Лазебна тлумачить те, як реалії природного простору транспонуються в цифровий вимір, як інформація про них кодується для сприйняття машиною. Дослідниця звертається до опису таких мов програмування, як *Python* і *Scratch*, та аргументовано доводить, що штучним мовам програмування бракує антропоцентричності, адже вони позбавлені інтуїції, натхнення, творчого потенціалу, можливості відхилення від шаблону. Штучні мови створено як алгоритмізовані коди з метою накопичення, обробки, збереження й передачі інформації, яка являє собою найголовнішу цінність сучасного суспільства (“highest information society value”, с. 11).

На переконання авторки, мови програмування є лише фрагментарними моделями природної мови, міксацією складників природного засобу комунікації та мови математики. Утім помітні й спільні властивості, адже семантика та синтаксис мови програмування «схожі» (с. 66) на природні. Та чи дозволяють ці спостереження наблизитися до відповіді на методологічно важливе запитання про співвідношення природної мови та мови програмування, тобто запитання про первинність явища чи алгоритму його створення? Вагання авторки монографії у наданні відповіді на нього помітне навіть у варіантності термінів, уживаних на позначення мов програмування: «штучна мова» (“artificial language”, с. 7 і далі), «синтетична мова» (“synthetic language”, с. 2 і далі), «нелюдська мова» (“non-human language”, с. 2 і далі).

Другий розділ (с. 113–332) присвячено деталізації кластерів комунікативних систем «людина – людина» та «людина – машина». Авторка наголошує на першочерговості різних компетенцій (фонетичної, семантичної, граматичної, прагматичної) у процесі планування й реалізації інтеракцій між природним і штучним комунікантами, наводить оригінальну інтерпретацію словесного знака, глибоко осмислює філософську проблему динамічної природи мови, пропонує ревізію поглядів Л. Вітгенштайна та С. Кріпке на значення й референцію.

У третьому розділі монографії (с. 333–424) Н. Лазебна вивчає взаємодію між природною та штучною мовами, розглядає окремі питання штучного

інтелекту, розкриває аспекти оптимізації когнітивної функції мови в контексті проблем НЛП, акцентує увагу на вдосконаленні можливостей машини розуміти природну мову, долати проблеми семантичної неоднозначності, застосовувати правила створення висловлювання, розпізнавати мовлення тощо. Усе ж вважаємо, що в цьому розділі варто було би приділити більше уваги лінгвістичним проблемам цієї міждисциплінарної розвідки, розглянути те, як типологічно відмінні природні мови розв'язують складні завдання з конструювання висловлювання, як відбувається сприйняття та декодування усного чи письмового мовлення.

Четвертий розділ монографії (с. 425–549) присвячено проблемі ефективної реалізації діалогових процесів і розмовних інтерфейсів. Приділено увагу англійськомовному чат-боту як способу взаємодії людини та машини. У цій площині авторка пропонує нестандартні підходи до проблем моделювання, структури й функцій комунікації, забезпечення успішного спілкування людини з машиною із застосуванням англійської мови. Центральності набувають важливі й дотепер периферійні в теорії

комунікації питання: умови когерентності спілкування, забезпечення його природності, уникнення можливих комунікативних невдач.

Підсумовуючи, варто наголосити на тому, що книга Н. Лазебної характеризується широтою та міждисциплінарністю наукової проблематики стосовно філософії, логіки, структури й умов комунікації, функцій природної мови та її ролі у формуванні нового гібридного сегмента культури – дигіталізованого дискурсу. Багатий фактаж дослідження подано послідовно, прозоро й доступно для загалу читачів.

Переконані, що книга, написана англійською мовою та видана за межами України, гідно унаочнить здобутки вітчизняної науки в інтелектуальному світовому просторі. Сподіваємося, що рецензована монографія стимулюватиме неабияку зацікавленість у фахівців із моделювання спілкування, машинного перекладу та інших галузей комп'ютерної лінгвістики, сприятиме подоланню наявного досі розриву між фундаментальним і прикладним аспектами наукової діяльності, практикою природномовної та цифрової комунікації.